

a podrobnejšie analyzovať dôvody vedúce k rozhodnutiu mať dieťa, ale nevstúpiť do manželstva. Výsledky kvalitatívnej štúdie v podstate potvrdzujú zistenia zo SEPM a do istej miery ich rozširujú a kontextualizujú. Podobne ako z dotazníkového zisťovania, aj z kvalitatívnej štúdie vyplýva, že väčšina kohabituujúcich párov pokladá manželstvo za formalitu a v prípade niektorých párov sa jedná o pragmatické rozhodnutie na základe určitých finančných výhod, ktoré materstvo mimo manželstva prináša (tzv. účelové kohabitácie). Autorka dôvody rozdeľuje na vonkajšie (okolnosti, vplyv sociálneho okolia) a vnútorné (týkajúce sa vzťahu a vyplývajúce z typu osobnosti). Pritom sa často ako pomyselná červená niť vinie jednotlivými kategóriami vplyv (osobnej) skúsenosti s rozvodom, vnímanie vratkosti manželstva a postoj, že manželstvo je formalita. Analýza je značne deskriptívna a prináša množstvo nezodpovedaných otázok. Líšia sa dôvody k voľbe rodičovstva v nezosobášenom zväzku u tých, ktorí už v manželstve žili, a v prípade osôb, pre ktoré je kohabitácia ich prvým/jediným vzťahom? Je možné, že u mladých kohabituujúcich, ktorí boli medzi respondentmi málo zastúpení, by boli dôvody odlišné? Keďže sa jedná do veľkej miery o racionalizáciu existujúceho stavu, čo sama autorka berie do úvahy, je otázne, ktoré faktory boli dodatočne marginalizované ako nedôležité zo súčasnej perspektívy, hoci

v dobe rozhodovania mohli mať inú váhu. Nakoľko odlišné by boli poznatky o dôvodoch vedúcich k rodičovstvu mimo manželstva, keby boli rozhovory realizované najmä s pármami, ktoré priamo sú v situácii, kedy je téma rozhodnutia o vstupe do manželstva či zotrvania v kohabitácii aktuálna? Zároveň som si pri čítaní tejto kapitoly kládla otázku, nakoľko sú prezentované poznatky ukotvené, keďže sa v texte často opakujú citáty niekoľkých rovnakých respondentov. Hoci sa jedná o zaujímavú stať, z môjho pohľadu najmenej zapadá do konceptu publikácie, najmä z tohto dôvodu, že prepojenie na životné, resp. rodinné štarty nie je jednoznačné. Táto pochybnosť vzniká aj v dôsledku faktu, že autorka nerozlišuje medzi kohabitantmi žijúcimi v pomanželskej kohabitácii a tými, u ktorých sa jedná o prvý stabilný a dlhodobý partnerský vzťah.

Celkovo hodnotím publikáciu kladne a prečítala som ju so záujmom. Je hodnotným príspevkom k štúdiu rodinných dráh, a to nielen z hľadiska výsledkov prezentovaných empirických štúdií, ale aj vzhľadom na zasadenie do kontextu zahraničných štúdií, na ktoré odkazuje a poznatky ktorých testuje v českom kontexte. Na Slovensku, bohužiaľ, podobne zameraná tematická publikácia mapujúca zmeny životných dráh stále absentuje – ako aj prieskumy zamerané špeciálne na problematiku, z ktorých čerpá nielen recenzovaná publikácia.

ŽENY U PÁSU – FEMINISTICKÁ KRITIKA PRODUKCE A REPRODUKCE GENDEROVÝCH NEROVNOSTI V PÁSOVÉ VÝROBĚ / LENKA FORMÁNKOVÁ¹ **GLUCKSMANN, M. AKA CAVENDISH, R. 2009 (1982). WOMEN ON THE LINE.** 2. VYD. LONDON & NEW YORK: ROUTLEDGE.

Pracovní podmínky v dělnických profesích a jejich genderové souvislosti byly zpracovány v mnoha publikacích, málokteré jsou ale postaveny na každodenní zkušenosti práce

v průmyslové výrobě, jako je tomu v případě knihy profesorky sociologie Miriam Glucksmann. Svoje zážitky a zkušenosti z londýnské továrny na automobilové motory barvi-

bilitu nesezdaných soužití a manželství v situaci téměř 50 % rozvodovosti v České republice. Poslední panel byl zaměřen na témata související s participací na trhu práce. Hana Hašková analyzovala, jak se v historické perspektivě mění faktory ovlivňující návraty matek po mateřské nebo rodičovské na trh práce. Alena Křížková a Lenka Formánková sledovaly změny v pracovních drahách žen a mužů v době ekonomické krize. Marcela Petrová Kafková zkoumala proměny mezigenerační solidarity v závislosti na stárnutí jedince v kontextu politiky aktivního stárnutí.

Závěrem je možné říci, že konference splnila očekávání: představila možné přístupy ke zkoumání životních drah a zároveň ukázala, jak jsou v současné české sociologii, demografii a antropologii životní dráhy a jednotlivé přechodové události zkoumány, a to jak z kvalitativní, tak z kvantitativní perspektivy. Toto rozdělení se ale ve světle závěrů výzkumů může jevit jako umělé – za ideální lze pokládat propojení obou přístupů a následnou interpretaci výsledků z obou hledisek. To zůstává výzvou pro budoucí výzkum.

ZPRÁVA Z 10. KONFERENCE EVROPSKÉ SOCIOLOGICKÉ ASOCIACE „SOCIAL RELATIONS IN TURBULENT TIMES“¹ / Marta Vohlídalová

10. konference Evropské sociologické asociace (ESA), která se uskutečnila ve dnech 7.–10. září 2011, přivedla (nejen) evropské sociology a socioložky do nádherného města poblíž švýcarsko-francouzských hranic – do Ženevy. Města, které bylo v minulosti domovem mnoha myslitelů, včetně Ferdinanda de Saussura, Jeana Rousseau nebo náboženského reformátora Jana Kalvína. Dnes je Ženeva sídlem mnoha mezinárodních organizací, jako je Červený kříž, OSN nebo ILO, a z města dýchá nezaměnitelná francouzská kultura

tě přiblížila v legendární publikaci *Women on the Line* (Práce u pásu). Kniha přináší unikátní etnografickou studii pracovního prostředí ve velké výrobní továrně, kde se autorka mezi lety 1977 a 1978 nechala zaměstnat na celých sedm měsíců jako řadová dělnice.

Sociologickou „klasiku“ na téma genderového řádu a podmínek na trhu práce vydala autorka poprvé v roce 1982 pod pseudonymem Ruth Cavendish. V reedici z roku 2009 vydané vydavatelstvím Routledge je poprvé uvedeno jak pravé jméno autorky, tak je odhalena identita korporace a výrobní továrny i typ vyráběných produktů. V původní publikaci nebylo možné odhalit ani identitu autorky, ani konkrétní pracoviště z důvodu obavy vydavatele ze soudního stíhání.

Kniha zachycuje realitu pásové výroby zažívané zaměstnankyněmi továrny v téměř deníkové podobě. Autorčino zúčastněné pozorování umožňuje zprostředkovat nejen živý obraz každodenní pracovní rutiny pásové výroby, ale také osobní a rodinný život dělnic a jejich hodnotové orientace a názorové preference. Většina žen pracujících u pásu jsou migrantky z Irska, karibské oblasti a indického subkontinentu, které mají jen malé možnosti ovlivnit svoje pracovní postavení a výrobní podmínky. Přesto dochází na pracovišti ke stávce vedené právě těmito ženami z nejnižších pozic. I tato zkušenost s neúspěšnou snahou vzbouřit se proti neférovým praktikám korporace je v knize zachycena.

Živý popis každodenní reality práce u výrobní linky se prolíná s analýzou vzájemné provázanosti (intersekcí) kategorií genderu, etnicity a třídy jako zdrojů mnohonásobné diskriminace a marginalizace, kterým jsou ženy v pásové výrobě vystaveny.

Současné vydání knihy doplňuje nový úvod, ve kterém autorka představuje politický kontext vzniku knihy a analyzuje etické a ideologické souvislosti metody sběru dat, která se nejvíce blížíla přístupu orální historie. Zároveň rámuje knihu do kontextu současných feministických teorií a debat o postavení žen na trhu práce a ve společnosti.

Právě politický kontext ženského hnutí druhé poloviny 70. let 20. století ve Velké Británii je pro vznik studie zásadní. Jednalo se o období „ostrého politického rozdělení a konfliktu, se silnou demarkační linií mezi levicí a pravicí“ (s. xii), který ovlivňoval postoje téměř ke všem aspektům života.

Miriam Glucksmann byla sice motivována snahou porozumět zkušenostem žen z dělnické třídy, vedl ji k tomu ale spíše politický aktivismus než snaha o sociologický výzkum. Jak uvádí v první kapitole „A factory job“ (Práce v továrně), zájem o práci ve výrobě vycházel z její levicové orientace, zájmu o marxistickou teorii, aktivní participace na ženském hnutí a frustrace z vývoje vysokého školství, kde se vytrácel politický náboj studentského hnutí 60. let 20. století (s. 1–3). Chtěla porozumět tomu, proč feministické organizace neoslovovaly nebo alespoň neměly za členky ženy z dělnické třídy, a zjistit, do jaké míry je důvodem odlišná každodenní pracovní zkušenost. Dále ji zajímala diferenciac v rámci dělnické třídy vlivem mechanizace výroby a zavádění nových technologií, které vytvářely výrazné rozdíly v pracovních podmínkách. V neposlední řadě Glucksmann motivovala snaha porozumět platovým nerovnostem a dalším formám diskriminace žen na pracovišti v souvislosti s genderovou dělbou práce (s. 4–6).

Druhá kapitola knihy nazvaná „The company“ (Podnik) přináší stručný popis smyšleného podniku Universal Mechanical and Electrical Components Limited (UMEC). Autorka, jak píše v úvodu, se snažila při zachování anonymity korporace Smiths Industries Limited přiblížit co nejvěrněji její reálný obraz. Korporace dodávající komponenty automobilovému průmyslu zaměstnávala nejméně 200 žen. V průběhu osmihodinové pracovní doby měly ženy jednu 45minutovou přestávku na oběd.

Práce u pásu se řídila přísnými požadavky na vysokou produktivitu. Jak popisuje kapitola tři „Jobs in the line“ (Práce na pásu), pracovní směna se zakládala na 500 až 1000 opakování stejného úkonu.

a kosmopolitní atmosféra. Na uspořádání konference se letos podílela Ženevská univerzita, v jejíchž prostorách se konference konala, a také Švýcarská sociologická asociace.

Jako obvykle představovala konference ESA, která se koná každé dva roky, značně tematicky roztržštěnou platformu pro sdílení informací o nejnovějším dění na poli evropské sociologie. Přestože byly hlavním tématem konference „sociální vztahy v turbulentních časech“, jen málo přednášek (překvapivě i včetně plenárních a semiplenárních) se tohoto tématu drželo a nabídko zajímavou nebo nevšední tematizaci této oblasti. Navzdory snaze pořadatelů zastřešit konferenci ústředním tématem se i letos konference „rozpadala“ do dílčích témat rozebíraných v rámci jednotlivých výzkumných sítí a skupin (tzv. research network a research streams), kterých bylo letos téměř šedesát. Tyto výzkumné skupiny tematicky pokrývají nejrozličnější aspekty zkoumání lidské společnosti od „klasických“ oblastí sociologického zájmu, jako je sociologie rodiny a soukromého života, sociologie vzdělání, ekonomické sociologie nebo sociální teorie, až po oblasti, jako je sociologie zdraví a nemoci, sociologie sportu, spotřeby nebo umění. Stejně jako počet výzkumných skupin je přitom ohromující i počet návštěvníků letošní konference. Podle slov Análie Torres, prezidentky ESA, se jejich počet letos vyšplhal až na 2 800. Vedle sociologů a socioložek z evropských zemí, kteří pochopitelně převažovali, se konference zúčastnili také badatelé a badatelky z dalších světových kontinentů včetně Austrálie, Asie či Ameriky.

Výběr zastřešujícího tématu letošní konference zdůvodnila v úvodní řeči prezidentka ESA Anália Torres s odkazem na ohrožení evropských zemí finanční krizí. Podle ní patří finanční krize mezi největší výzvy, jimž musela v 21. století Evropa čelit. Ohrožuje totiž samotné základy evropských sociálních států. Její přednáškou, stejně jako řadou dalších vystoupení, se pak prolínala kritika neoliberalismu společně se snahou hledat alternativní cesty řešení současné situace. Je přitom pochopitelné, proč si Anália Torres pro svou

Rozložení úkonů na pásu autorka nejen detailně popisuje, ale i graficky zpracovává do diagramů (s. 23 a 33). Více než organizace linky zaujme popis pracovních podmínek. Rychlost linky nebylo možné ovlivnit. Jednotlivé úkony musely být opakovány tak rychle, že často nebyl čas ani vzhlednout od pásu, napít se čaje nebo si vzít kousek žvýkačky (s. 16). Nesnesitelné pracovní prostředí podporoval neustálý hluk a dusno z nefunkční klimatizace. Přesto, že docházelo vzhledem k pracovnímu stresu k častým osobním střetům, práce na páse podporovala vzájemnou solidaritu a snahu si pomáhat. Vzhledem k tomu, že při nástupu nedostávaly ženy téměř žádné školení, byly závislé na zkušenějších dělnicích, aby jim jednotlivé postupy ukázaly a vysvětlily. Zároveň byly za chybové výrobky finančně postihovány všechny zaměstnankyně u daného pásu.

Následující čtyři kapitoly zprostředkovávají vhled do mechanismů každodenního útlaku a znevýhodňování továrních dělnic. Kapitola „Getting to know the women“ (Seznámení se ženami) přináší kolekci biografických portrétů žen, se kterými autorka sdílela místo u pásu, a měla je možnost poznat lépe. Lze říci, že se jedná o jednu ze čtenářsky nejzajímavějších kapitol. Autorka plasticky vykresluje jednotlivé charaktery a životní příběhy žen, na kterých ukazuje vnitřní diverzitu této skupiny. Zároveň ale nachází společné znaky dané zvláště etnickou příslušností a specifickou pracovní a životní zkušeností.

Autorka plasticky popisuje rasové předsudky, které ženy různých etnik mezi sebou měly. Potřeba konstruovat příslušnice jiných etnických skupin jako ty druhé se projevovala v rasově nepřátelském prostředí továrny, které diskriminovalo všechny migrantky bez výraznějších rozdílů. Bez ohledu na etnickou příslušnost byla tématem sváru schopnost postavit se za sebe a vzepřít se pracovním požadavkům vedoucímu směny (s. 62–63). V kontrastu k rasovým předsudkům stojí vzájemná solidarita a podpora, která mezi ženami panovala. „Společného nepřitele“ vedle neustále se

pohybujícího pásu představovaly zaměstnankyně na zkrácený úvazek, které pracovaly večer, a ženy z autorčiny denní směny je nikdy nepotkaly. Právě na jejich příkladě Miriam Glucksmann demonstrovuje, že většina předsudků pramení z neznalosti druhé skupiny. Vzájemná národnostní a etnická nevraživost tak bývá důsledkem nezájmu poznat a pochopit druhou skupinu, což platí nejen v prostředí pásové výroby. Na druhou stranu existovalo mezi ženami přátelství napříč etnickými skupinami a všechny dělnice spojovalo přesvědčení, že práce u pásu je urážkou jejich inteligence (s. 64). Ženy imigrantky byly odsouzeny k nekvalifikované práci, protože vzdělání ze země původu, které by jim zajistilo lepší pracovní pozice, jim nebylo ve Velké Británii uznáno.

V kontextu ubíjející pásové výroby bez perspektivy nepřekvapí, jak vysokou hodnotu přikládaly ženy rodině a mateřství. Fungující spokojený domov byl kompenzací za každodenní pracovní realitu (s. 72). Manželství a mateřství představovalo možnost odejít z práce, a tedy perspektivu největší životní změny. Autorka si všímá toho, že pro ženy bylo podstatnější založit rodinu, než to, s jakým mužem budou domov sdílet. Plny zjetí stereotypů o ženské a mužské roli nepřikládaly dělnice takový význam osobnosti partnera, ale spíše jeho schopnosti naplňovat genderová očekávání. Veřejný život těchto žen se zdál být téměř zcela genderově rozdělen. V rámci mužské a ženské sféry jejich životů představovaly nejbližší osoby zase spíše ženy než jejich partneři a manželé (s. 75).

Genderové stereotypy hrály hlavní úlohu, vedle rasových předsudků, ve stratifikaci zaměstnanců do jednotlivých sektorů a hierarchických pozic v rámci korporace. V kapitole „The division of labour“ (Dělbá práce) demonstrovuje autorka procesy vytváření a reprodukce genderových a rasových nerovností v hierarchii firmy.

Na práci v kanceláři byli v UMEC přijímáni pouze Angličané a Angličanky. Nezáleželo tolik na barvě pleti, i když většina z nich byla bílá. Důležité bylo vzdělání získané ve

úvodní řeč vybrala právě téma finanční krize – působí totiž jako profesorka na Lisabonské univerzitě, tedy v zemi, o níž se v souvislosti s finanční krizí v Evropě hovoří jako o jedné z nejohroženějších.

Kromě finanční krize byly v úvodní plenární sekci uváděny také další výzvy, jimž musí evropské společnosti čelit, mezi něž patřilo mj. stárnutí evropské populace. Na fungování současných evropských sociálních států v kontextu zvyšující se naděje dožití a stárnutí evropské populace se ve své plenární přednášce zaměřil i sociolog švýcarského původu Martin Kohli, který se problému stárnutí v perspektivě životního cyklu dlouhodobě věnuje. Ve svém vystoupení porovnával objem transferů sociálního státu směrem k rodinám s malými dětmi na straně jedné s transfery státu směrem ke starým lidem na straně druhé. Došel přitom k závěru, že transfery směrem ke starým lidem daleka převyšují transfery směrem k rodinám s malými dětmi. Přestože by tento fakt mohl být zdrojem mezigeneračního konfliktu, není tomu tak. Podle Kohliho je to zejména díky vysoké mezigenerační solidaritě v evropských zemích, kdy starší generace významně podporuje generaci mladší. Na základě dat z výzkumů došel k závěru, že až do 80 let věku převažují transfery od starší generace ke generaci mladší, po 80 letech věku se tento poměr pochopitelně obrací. V závěru své přednášky se Kohli zamýšlel také nad udržitelností současných sociálních států, které musí být schopny na měnící se (nejen) demografické podmínky akceschopně reagovat. Podle jeho názoru se nevyhneme postupnému zvyšování věku odchodu do důchodu, na tento typ reform však bude třeba navázat novými politikami trhu práce a také rozsáhlou podporou celoživotního vzdělávání.

Problematické úzce související s tématem stárnutí evropské populace se ve svém příspěvku předneseném v rámci jedné ze sekcí výzkumné sítě „sociologie rodiny a soukromého života“ věnovala také norská socioložka Anne Lise Ellingsaeter. Ve svém příspěvku se zaměřila na problém fertility a položila si otázku, co stojí za relativně vysokou porodností a úspěšností rodinné politiky v Norsku? Podle ní odrá-

Velké Británii, odpovídající britský akcent a slovní zásoba. Migrantky tedy neměly šanci. Často se jednalo o mladé ženy, které právě ukončily školu a byly bez pracovní zkušenosti. Ty se stávaly nejčastěji obětmi pracovní šikany a zneužívání.

Muži měli naprosto jinou situaci. Byli přijímáni automaticky na vyšší pozice, kde jim bylo poskytnuto školení bez ohledu na jejich věk, národnost a kvalifikaci. Netvořili tak homogenní skupinu jako ženy, ale „...každý se znalostími nebo školením byl muž, každý s autoritou byl muž a každý muž měl autoritu“ (s. 79). Genderovou segregaci podtrhovalo také oblečení. Zatímco ženy nosily barevné montérky, muži chodili kromě pomocných dělníků v bílých pláštích. Muži zastávali většinu kontrolních a rozhodovacích pozic a tvořili celé vedení korporace. Také jistota zaměstnání byla výrazně vyšší pro muže, kteří získávali status zaměstnance se smlouvou na dobu neurčitou automaticky, zatímco ženy teprve po mnoha letech dřiny u pásu. Autorka na portrétech mužů ve výrobě plasticky popisuje projevy mnohonásobné genderové a rasové diskriminace a sexuálního obtěžování, kterému byly ženy u pásu vystaveny.

Diktát produkce („dictatorship of production“) a s tím související systém platů a příplatků za práci je vykreslen v následujících dvou kapitolách. Autorka živě popisuje ubíjející dřinu pásové výroby s minimální kontrolou jak nad objemem práce, tak nad místem u pásu, které bylo přidělováno podle aktuálních potřeb výroby. Není překvapující, že ženy u pásu nemohly nijak ovlivnit tempo práce, které se v průběhu let zrychlovalo. Autorka při rozhovorech zjistila, že intenzifikací výroby byl objem práce původně určený dvěma osobám postupně převeden na jeden úvazek. Ke změnám organizace práce ve snaze zvyšovat efektivitu výroby však došlo mnohokrát také v průběhu několika měsíců, kdy byla v korporaci zaměstnána M. Glucksmann.

Přes zvyšující se tlak na produktivitu žen pracujících na montážní lince se platy zvyšovaly jen minimálně. Vysoké

rozdíly v platech žen a mužů podporoval model mužského živitele. Neprovdané ženy a matky samoživitelky se přesto, že odváděly těžkou práci, dostávaly do neřešitelné ekonomické situace. Musely po práci v továrně nastoupit na další pracovní úvazky, aby byly schopny se udržet nad hranicí chudoby.

Kapitola o vzpouře („The unions and dispute“) popisuje nepodařený pokus o vyjednání lepších pracovních podmínek pro ženy ve výrobě. Stávka iniciovaná ženami nejprve přinesla naději na změnu, ale v průběhu času se dostala do rukou mužským zaměstnancům. Došlo tak jen k minimálnímu posunu ve výši mzdy a k téměř žádnému zlepšení podmínek.

Knih *Women on the line* přináší případovou studii výrobního pásového provozu, která podle mého názoru nemá v sociologické literatuře obdoby. Autorka představuje svoji každodenní zkušenost a bezprostřední zážitky s vykořisťováním žen u montážní linky. Její práce ukazuje na problémy mnohočetné rasové, etnické a genderové diskriminace, kterým tyto ženy musí čelit. Politicky angažovaná studie ale nepředstavuje ženy pouze jako pasivní oběti diskriminujícího systému, ale ukazuje na jejich snahu v úzkých mantinelech hledat cestu k lepším pracovním podmínkám. Ukazuje také na význam spolupráce a vzájemné podpory žen v náročných podmínkách provozu jako zdroj aktérství a zmocňování žen.

Přesto, že se jedná o výzkum provedený před více než 30 lety, je možné se domnívat, že pracovní podmínky mnoha žen v globálních výrobních řetězcích jsou stejně alarmující a možná ještě mnohem horší.

Poznámky

1 Článek byl vypracován s podporou výzkumného projektu financovaného GA ČR „Proměny forem a uspořádání partnerského a rodinného života z hlediska konceptu životních drah“ (č. P404/10/0021).

ží vysoká plodnost zejména naladění norské společnosti vůči dětem – existuje zde totiž všeobecný konsenzus, že děti představují „veřejné blaho“, že jsou důležité a hodnotné pro celou společnost, a proto je třeba podporovat lidi, aby měli děti. Další úspěch spočívá podle ní také v tom, že dochází k neustálému postupnému upravování politik v souladu s měnícími se potřebami rodičů i měnícím se způsobem života. Důležitou roli v neposlední řadě hraje také podpora genderové rovnosti na úrovni pracovního trhu i v oblasti soukromého života.

Tématu částečně souvisejícímu se stárnutím populace se v rámci semiplenární přednášky s názvem „Personal and Social in Turbulent Times“ věnovaly také Nicky Le Feuvre, profesorka Univerzity v Laussane, a Sasha Roseneil, která působí jako profesorka na Londýnské univerzitě. Ve svém příspěvku vycházely z výsledků mezinárodního evropského projektu „Feminist Citizenship in Multicultural Europe“ (FEMCT), na jehož řešení se podílelo mj. i oddělení Gender & sociologie SOÚ AV ČR. Svou přednášku rozdělily do dvou podtémat: Nicky Le Feuvre se soustředila na problematiku pracovních podmínek v sektoru péče o staré lidi, Sasha Roseneil hovořila o vztahu mezi dvěma sférami občanství – sférou intimního občanství („intimate citizenship“) zahrnující aspekty, jako je sexualita, sexuální identita, partnerský život, možnost rozhodovat o sobě sama, o svém těle, a sférou ekonomického občanství („economic citizenship“) zahrnující možnost zvolit si práci, možnost kombinovat práci a rodinu či soukromý život, mít vlastní plnohodnotný příjem apod. Nicky Le Feuvre v úvodu své prezentace konstatovala, že ve většině evropských zemí je v současnosti patrný tlak na externalizaci péče o staré lidi, tj. přesun od neplacené péče v rodině k placené nerodinné péči. V návaznosti na tento trend si proto položila otázku, jaké jsou podmínky pracujících v tomto sektoru, jejichž většinu tvoří ženy? Ze srovnávací studie pracovních podmínek pečovatelek vyplynulo, že v rámci EU neexistuje univerzální model tohoto typu zaměstnání, protože jednotlivé země se liší v míře deregulace a flexibilizace pracovního trhu v této oblasti. Zatímco v některých zemích nabízí tento segment relativně dobré pracovní podmínky, pracovní jistotu i uspokojivé příjmy

VOHLÍDALOVÁ, MARTA (ED.). 2010. *AKADEMICKÉ DUETY*.
PRAHA: SOÚ AV ČR / ZDENĚK SLOBODA

Již v roce 2010 vyšla publikace *Akademické duety* sestavená Martou Vohlídalovou z Národního kontaktního centra – Ženy a věda. Letos vyšla její mírně upravená a recenzovaná anglická verze. Nejde tolik o výzkumnou práci, ani teoretickou stať, ale o patnáct rozhovorů s partnerskými páry, kde oba pracují v akademické sféře – vědě, výzkumu či výuce na vysoké škole. Přes vědeckou nestandardnost této publikace ji lze jako zajímavou, přínosnou a odbornou vidět především ve třech úrovních: 1. jak v tématu, jímž se zabývá – reflexe stavu vědy a výzkumu a života v nich jak u nás, tak i v naracích o zahraničních zkušenostech, jednak v reflexi individuálně a sociálně specifické, často prozkoumávané a politicky citlivé situace – rodičovství; 2. v teoreticko-analytickém úvodu Marty Vohlídalové; 3. ve strukturování rozhovorů do částí, které následují odborný zájem o tuto dvojjoblast (akademická a rodičovská kariéra).

Promlouvajících párů najdeme v publikaci patnáct a poskytují zajímavou rozmanitost jak věkově, tak rodičovsky nebo oborově. Nejmladší komunikační partnerce je 30 let, nejstaršímu 76 let a vědecké hodnosti interviewovaných se rozprostírají od studujících doktorandské studium až po mnohaleté profesory a profesorky. Oborově může čtenář či čtenářka nahlédnout např. do výtvarného umění, sociologie, biochemie, stavebnictví, medicíny, fyzikální chemie nebo geologie. Vědkyně a vědci pak promlouvají (často dialogicky spolu v páru) o tématech, jako je zkušenost s prací ve vědě v Česku, zkušenost ze zahraničních stáží, partnerská spolupráce v akademické oblasti, plánované, žité či prožité rodičovství, podílení se na péči o děti a starost o domácnost.

Z odborného hlediska se v rámci rozhovorů jako nejzajímavější jeví, kromě faktografických (především k oblasti vědy a života v/s ní) a postojových aspektů, sledovat přede-

vším rekonstrukce a interpretace procesů a momentů životního rozhodování nebo hypotetické předpoklady budoucího řešení významných momentů jak v pracovních, tak rodičovských kariérách a aspiracích, obzvláště ve vzájemné interakci těchto dvou oblastí života.

Ač publikace sama rozhovory a promluvy vědců a vědkyň (jde spíše o publicistické rozhovory) neanalyzuje, poskytuje Marta Vohlídalová ve svém úvodu teoreticko-analytický rámec a nástroj pro takový rozbor, jenž si čtenář/ka může udělat sám/a. Editorka publikace také pro ilustraci určitých jevů vyskytujících se při slaďování akademické kariéry a rodičovství, které jsou jak univerzálního (nerovná dělba péče o domácnost i děti, způsoby řešení slaďování), tak i specifického (časová flexibilita, kterou práce v akademické sféře umožňuje, práce z domova, zahraniční stáže a prorodinná opatření ve vědě v cizině atp.) rázu, uvádí citace ze svých akademických duetů.

Já sám jsem při čtení publikace rozhovory jakési zběžné analýze podrobil. Jako zajímavé můžeme vnímat to, že ve většině párů oba vystudovali stejný obor. Často tedy kromě rodinného života sdílejí partneři i ten pracovní, tato jejich spolupráce je často hodnocena jako pozitivní aspekt (např. pochopení pro kariéru ve vědě, podpora v kariéře, společná možnost zahraničních stáží, častá flexibilita obou a možnost rozdělení péče), v oblasti péče o rodinu a domácnost se dají najít také jisté společné nebo převažující rysy – např. i v partnerstvích akademických pracovníků a pracovník je žena tou zodpovědnou za prakticky vše, muž jí „pomáhá“ nebo „řeší krizové situace“, když už to žena nezvládá. I v poměrně (časově) flexibilní pracovní oblasti, jakou věda a výuka je, je obrovským pomocníkem, resp. pomocnicí při péči o děti babička. Specifickou situací pro osoby pracující v akademické sféře jsou zahra-

(např. Norsko), v jiných zemích (např. Polsko) je synonymem špatně ohodnocené a nejisté práce. Ženy, které v tomto segmentu pracují, jsou pak často závislé na jiném (mužském) živiteli, čímž je podle terminologie autorek omezeno jejich ekonomické občanství. Na Nicky Le Feuvre v tomto bodě navázala Sasha Roseneil, která si položila otázku po vztahu mezi sférou soukromou (intimní občanství) a sférou ekonomickou (ekonomické občanství). Podle ní jsou tyto sféry velice úzce provázány. Ti, kteří se nacházejí v nevýhodném postavení na trhu práce (kam mohou v některých zemích patřit i výše uvedené pečovatelky), vykazují také určité znaky deprese a nespokojenosti v oblasti osobního a soukromého života. Deprivace v oblasti intimního a ekonomického života má tedy tendenci se kumulovat. V závěru své prezentace došla Sasha Roseneil s odkazem na Ulricha Becka a Zygmunda Baumanna k závěru, že současné individualizační procesy v sobě skrývají hluboký paradox. Objevuje se totiž zjevný nesoulad mezi neustálou flexibilizací pracovních trhů na straně jedné a touhou a potřebou lidí žít své vlastní soukromé životy. Určitou naději přitom Sasha Roseneil spatřuje zejména ve správném nastavení sociálních států, které by podle jejích slov mohly být schopny tyto tenze alespoň částečně oslabit.

Jednou z významných osobností světové sociologie, kterou letos pozvali organizátoři konference, byla také známá britská socioložka, profesorka London School of Economics, Judy Wajcman. V seminární přednášce s obecným názvem „Gender meets sociology“, se zaměřila na vztah mezi genderem a komunikačními technologiemi a položila si otázku, zda mohou mít komunikační technologie a jejich stále rychlejší šíření mezi lidmi negativní dopady na muže a ženy? Podle Wajcman se většina úvah na toto téma dosud obvykle zabývala dopady průmyslových technologií a naopak opomíjela vliv řady dalších důležitých technologií, které změnily naše životy a domovy, včetně technologií komunikačních. Wajcman se přitom v tomto směru přiklání spíše k optimistickému pohledu na roli moderních komunikačních technologií v dnešním životě žen a mužů a domnívá se, že řada z nich má na muže i ženy pozitivní vliv.

niční stáže a pobyty. Pokud se odehrávají v době rodičovských povinností, tak jejich řešení je různorodé, nicméně páry se snaží najít možnosti, jak tuto situaci vyřešit, např. v podobě společného přesídlení nebo dočasného oddělení rodiny. Ač se ve výpovědích rodičovství často označovalo jako zpomalení či oddálení kariéry (především pro ženy), v případě zahraničních pobytů se zpravidla hledají strategie, jak je realizovat. Zajímavými faktory jsou např. rodičovská opatření na výzkumných a vzdělávacích pracovištích v cizině (jeden dosud bezdětný pár dokonce viděl přestěhování jako strategii pro zlepšení rodičovské situa-

ce), nebo také finanční podpora partnerům či partnerkám a dětem zahraničních vědeckých pracujících.

V textech se objevuje daleko více zajímavých aspektů, a jak je patrné z mé zevrubné analýzy, rozhovory za přečtení stojí, a to především pro lidi pracující také v akademické sféře. Poskytují mnoho nosných aspektů, příběhů, pozic a řešení situací a vztahů, které nutí k reflexi jak vlastního života, tak profese akademika či akademičky, ale i podmínek rodičovství v naší zemi. Z tohoto pohledu je nutné konstatovat a v zásadě litovat, že rozhovory nebyly podrobeny hloubkovému výzkumnému rozboru.

TVRDOŠÍJNÁ DEKONSTRUKTIVISTKA GERLINDA ŠMAUSOVÁ /

LUCIE JARKOVSKÁ

OATES-INDRUCHOVÁ, L. (ED.). 2011. *TVRDOŠÍJNOST MYŠLENKY.*

OD FEMINISTICKÉ KRIMINOLOGIE K TEORII GENDERU.

PRAHA: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ.

Životní jubilea vědkyň a vědců jsou užitečná v tom, že zavádají impuls k reflexi jejich díla a ke vzniku festschriftů, sborníků, monotematických čísel časopisů a knih mapujících přínos oslavenkyně/oslavence. V případě Gerlindy Šmausové přineslo její kulaté jubileum více než jen obligátní chvalozpěv a rekapitulaci známého. Její narozeniny se staly podnětem k ucelenému představení jejího díla v Česku vůbec poprvé. Ač je jednou z nejvýraznějších osobností formujících česká genderová studia, je znalost jejích textů u nás značně fragmentární. Text *Proti tvrdošijné představě o ontické podstatě genderu a pohlaví*, který vyšel v roce 2002 v *Sociálních studiích*, časopisu brněnské Fakulty sociálních studií, se stal sice notoricky známým a hojně citovaným, ale vzhledem k objemu a především mnohem širšímu tematickému záběru práce Gerlindy Šmausové jde jen o pět kapek v moři. Většina jejích prací vyšla dosud pouze v něm-

čině a české sociologické a genderové obci, která je spíše anglofonní, zůstala proto utajena. S velkým zájmem jsem proto očekávala vydání knihy *Tvrdošijnost myšlenky*, kterou uspořádala Libora Oates-Indruchová a vydalo Sociologické nakladatelství.

Kniha je rozdělena do dvou částí. Jedna (ta druhá) obsahuje texty Gerlindy Šmausové/Gerlindy Smaus,² většinou jde o překlady z německých originálů. Této části předchází články různých autorek a autorů, kteří na myšlenky Šmausové reagují, popřípadě se obecněji vyjadřují k jejímu působení v různých oblastech vědy. Dílo Gerlindy Šmausové je totiž výjimečné svým širokým záběrem. Čtenářstvu časopisu *Gender, rovné příležitosti, výzkum* je známá především jako teoretička genderu, ale neméně výraznou osobností je také na poli kritické kriminologie, přičemž tyto dvě oblasti úspěšně prolíná.

Příkladem jsou například mobilní telefony, které ženám umožňují tzv. mateřství přes dálkový ovladač („remote mothering“). Díky mobilnímu telefonu mohou totiž na dálku udržovat celodenní kontakt se svými dětmi i rodinou. Jak ukázala studie zaměřená na používání mobilních telefonů, lidé je překvapivě nejčastěji používají proto, aby zůstali v kontaktu se svou rodinou a dětmi.

Konference umožnila nahlédnout do nejrůznějších sfér sociologie a současného sociálního výzkumu a setkat se se známými autory a autorkami, jejichž jména známe často jen z knih nebo článků. Určitou nevýhodou této konference však byla velká tematická roztržitost a příliš velká anonymita konference. Stále rostoucí „masovost“ konferencí ESA totiž paradoxně příliš neusnadňuje navazování nových kontaktů s ostatními výzkumníky a výzkumnicemi. Další konference Evropské sociologické asociace se bude konat za dva roky. Nechme se tedy překvapit, čím nás tentokrát pořadatelé překvapí.

Poznámky

1 Text vznikl za podpory projektu GA ČR „Proměny forem a uspořádání partnerského a rodinného života z hlediska konceptu životních drah“ (č. P404/10/0021).

ZALOŽENÍ SKUPINY PRO SOCIÁLNÍ VÝZKUM GLOBALIZACE / Zuzana Uhde

Globalizace a s ní spojené sociální, ekonomické, politické a kulturní procesy jsou v současné době předmětem stále větší pozornosti sociálních a humanitních věd. Na začátku nového tisíciletí jsme byli svědky útoku na World Trade Center v New Yorku, který byl